Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. *Маргарита Иванова Чинова*, д.ю.н., професионално направление „право" (3.6.) по научната специалност „Наказателнопроцесуално право", преподавател в СУ „Св. Климент Охридски", Юридически факултет, назначена със Заповед на Директора на Института за държавата и правото при БАН за външен член на научно жури по конкурса за защита на дисертационен труд за получаване на научната степен „доктор на науките " с кандидат ***Гергана Маринова Маринава,*** професионално направление „право" (3.6.) по научната специалност „Наказателнопроцесално право".

Гергана Маринова е завършила специалност „Право" в Юридическия факултет на Софийския университет през 1999 г. Научната си кариера започва през 2000 г. като научен сътрудник в Института за държавата и правото (ИДП) към БАН, където през 2005 г. придобива образователната и научна степен „доктор", през 2010 г. заема академичната длъжност „доцент", а през 2018 г. – професор. В периода 2008 – 2017 г. заема и административни длъжности в ИДП – научен секретар и зам.-директор. От 2001 г. до настоящия момент е и преподавател в Академията на МВР, където последователно преминава през академичните длъжности от асистент до професор. Има няколко специализации в чужбина, както и участия в европейски научни проекти.

Дисертационният труд ***„Принципът на вътрешното убеждение в българския наказателен процес"*** е в обем от 213 страници, ведно с увод, четири глави, заключение и библиографска справка. Трудът съдържа 154 бележки под линия, а библиографията наброява многобройно число заглавия на български и други езици.

При разработването на труда най-често са използвани нормативния, сравнително-правния и историко-правния научен подход. Умело е използвано законодателството и практиката на САЩ, Англия, Италия, Германия, Франция. Предлага се при бъдещо изменение и допълнение на НПК, рецепиране на някои правила от тези правни системи. Практиката на ВКС по въпросната тема също е обобщена и анализирана.

Принципът на вътрешното убеждение в българската правна литература до момента не е изследван, монографично, независимо, че става въпрос за фундаментално правило, което се сочи като една от същностните

характеристики на различните типажи наказателен процес – инквизиционен, следствен, обвинителен, смесен. Този принцип пряко рефлектира върху доказването по наказателни дела, а е азбучно известно, че това е най-важната част от наказателния процес. Без пълноценно доказване съдебните грешки са винаги неизбежни. Този труд е актуален и значим, именно защото осветлява твърде важни аспекти от процеса на доказването, каквито са допустимост, достоверност и достатъчност на доказателствения материал като същностни компоненти от съдържанието на оценката на доказателствения материал. В труда е възприет различен подход и различен ракурс при теоретичното изясняване на принципа на вътрешното убеждение. За първи път принципът е изследван не през призмата на неговата обективна и субективна страна, какъвто е подходът до сега в българската учебна литература по наказателен процес. Научният анализ е направен на друг базисен подход и съответно от друга гледна точка, а именно вътрешното убеждение като метод на оценка на доказателствения материал и различните стандарти на доказване.

Акцентът е поставен върху съдържанието на оценката на доказателствения материал, в коя своя част тази оценка се прави по вътрешно убеждение и коя част е въпрос на прилагането на закона. Като ново знание може да се оцени изследването на съдържанието на тази оценка от гледна точка допустимост, достоверност и достатъчност на доказателствения материал. Не по-малко ценен е и анализът на тази оценка през призмата на съответните стандарти на доказване. Изследвани са и хипотезите по НПК, които сочат на този различен стандарт на доказване, макар това понятие да не е употребено в закона, тъй като са използвани други словесни формулировки.

Обективирането на вътрешното убеждение в мотивите на акта е разгледано в по-широк контекст, защото освен, че са формулирани принципните правила за съдържанието на мотивите при различните стандарти на доказване, илюстрирано е и значението на тези мотиви не само за наказателнопроцесуална дейност, но и за обществото, което оценява справедливостта на правосъдието, доказателство за което е изложеното именно в мотивите на съответния акт.

Трудът само при пръв прочит изглежда, че има предимно теоретично значение. Темата за съдържанието на принципа на вътрешното убеждение като метод на оценка на доказателствения материал и стандартите на доказване имат фундаментално значение и в практическата процесуална

дейност. Този принцип намира приложение в целия наказателен процес и в дейността на всички държавни органи. По-важното е, че правилното разбиране и прилагане на принципа на вътрешното убеждение гарантира достоверността на доказването по всяко наказателно дело и решаването на основната и непосредствена задача на процеса. Именно в този смисъл настоящият труд има огромно значение и за практиката по разглеждане и решаване на наказателни дела. Нещо повече формулирани са обобщения и изводи, които могат да се оценят като препоръки, адресирани към съдебната практика при осъществяването на доказателствената дейност и изготвянето на мотивите, в които се обективира вътрешното убеждение.

Трудът има значение и за законодателството, защото в него са обосновани редица тези за изменение и допълнение на НПК, някои от тях на идейно ниво, а други са придружени с формулиране и на конкретни разпоредби.

По-значимите ***приносни моменти*** в настоящия дисертационен труд могат да се очертаят така:

Историческият преглед на възникването и развитието на принципа на вътрешното убеждение може да се оцени като приносен момент, защото е направен не механично и информативно, а задълбочено и аналитично. Този преглед е илюстрация как и защо доказването с двубоя, ордалиите и формалните доказателства е отречено и заменено със свободната оценка на доказателствения материал и нейните огромни предимства. Проследено е как тази оценка на доказателствения материал е възникнала, утвърдена в Европа, реципирана от Русия и възприета у нас след Освобождението през 1878г.

Като ново знание трябва да се оцени изясняването на високо професионално ниво на същността на принципа на вътрешното убеждение. За първи път в българската правна литература е направен подобен анализ на чл.14 НПК, който урежда този принцип от друг ракурс и от друга гледна точка. Заглавието на текста се отнася до вземането на решения по вътрешно убеждение, а не до оценката на доказателствения материал. Затова убедително се мотивира извод, че чл.14 НПК не просто разширява приложното поле на принципа на вътрешно убеждение, а го подменя с вземане на решения. Поради това се предлага de lege ferenda, този чл.14 НПК да бъде озаглавен „Оценка на доказателствените материали по вътрешно убеждение“, а неговата алинея първа да бъде отменена.

Направен е твърде ценен съпоставителен анализ на чл.14, ал.1 НПК, който урежда принципа на вътрешното убеждение с чл.10, който формулира принципа на независимостта. На тази база е изведен и обобщаващия извод, че „вземането на решения по вътрешно убеждение“, каквото е заглавието на чл.14 НПК, означава независимо вземане на решения. В този смисъл е обоснована и фундаменталната таза, че чл.14, ал.1 НПК формулира макар и по друг начин и с други изразни средства, но вече формулирания в чл.10 принцип на независимостта. Цитирани са и български автори, които обясняват принципа на независимост чрез този на вътрешното убеждение и въпреки това продължават да ги разглеждат като два самостоятелни принципа. В дисертационния труд за първи път е обосновано виждането, че принципът на вътрешното убеждение има два смисъла – широк, синоним на независимост, изразен в чл.14, ал.1 НПК и тесен, същински, свързан с оценката на доказателствения материал, съдържащ се в чл.14, ал.2 НПК.

На критичен анализ е подложено и утвърденото в българската правна литература дефиниране на вътрешното убеждение от субективна страна като увереност, която изключва всякакво съмнение в правилността или неправилността на дадено положение и готовност да се действа съобразно тази увереност. Чрез цитиране на различни текстове от НПК е илюстрирано, че не винаги вътрешното убеждение е увереност, която изключва всякакво съмнение. Затова в този труд се приема, че използваният подход, който поставя в центъра убеждението, увереността е принципно негоден да изясни пълноценно принципът на оценка на доказателствения материал по вътрешно убеждение. Чрез тези и редица други аргументи е защитено разбирането, че принципът на вътрешното убеждение може да се разкрие най-пълно като се анализират същностните белези на оценката на доказателствения материал, които са обобщени така: предмет, цел и субекти на оценката; оценката на доказателствения материал на един държавен орган не може да е обвързваща за друг; законови правила за тази оценка няма; вътрешното убеждение се обективира в мотивите на акта и подлежи на контрол от по-горните инстанции.

След уточняване на субектите на вътрешното убеждение е даден отговор на въпроса, дали чрез упражняването на ръководни, надзорни или контролни правомощия се ограничава принципа на вътрешното убеждение. Важно практическо значение има анализът на противоречивата съдебна практика и даденото разрешение на въпроса, дали указанията на прокурора за извършване на действия по разследването или за обстоятелствата, които

трябва да бъдат установени са именно указания по прилагането на закона или не, и съответно са допустими или недопустими при осъществяването на съдебен контрол върху постановлението на прокурора за прекратяване на досъдебното производство.

В глава втора на труда е възприет различен научен подход и различен контекст при анализа на етапите на доказването. Направен е сполучлив опит да се докаже, че наказателнопроцесуалната наука следва да разглежда етапите на доказване в по-тесен смисъл, като се съсредоточи върху оценката на доказателствата. Практическата дейност по събирането на доказателствени материали, т.е. по прилагането на способите на доказване е главно в предмета на криминалистиката.

Като ново знание трябва да се оцени анализът на оценката за относимост и законност като части на оценката за допустимост на доказателствата. По този повод е изследвано законодателството и практиката на САЩ, Ирландия и ЕСПЧ, за да бъдат обобщени правилата за изключване на незаконно събрани доказателства. На тази база е изработена концептуална основа на българската уредба за недопустимост на доказателствата. В предложената схема на първо място е поставено недопускането на доказателства като гаранция за достоверност на познанието. Изведено е принципно правило, че релевантни факти трябва да останат извън процеса, само ако е изначално ясно, че не са достоверни или за достоверността им има толкова голямо съмнение, че е безпредметно да бъдат допускани. На второ място е поставено изискването за недопускане на доказателства като гаранция за защита на основни права. Като приносен момент трябва да се оценят направените три предложения de lege ferenda за изменение и допълнение на НПК. Първо, убедително е защитено разбирането, че последващото одобряване на протокола от извършено действие по разследването от дежурен съдия е ненужно и безпредметно и трябва да бъде отменено като изискване на закона, тъй като не допринася за защита правата на гражданите. Истинската защита се изразява в изключването на доказателствата, но тя трябва да се осъществява от съда към момента на разглеждане на делото по същество. Второ, макар и индиректно, но пак е адресиран към законодателя отговорът на въпроса, правилно ли са очертани в НПК хипотезите на предварителен и последващ съдебен контрол с оглед защита на правата на гражданите. В този смисъл е направено предложение да се уеднакви съдебният контрол при трите способи на доказване (оглед вкл. освидетелстване, претърсване, вкл. обиск

и изземване). Трето, изложени са убедителни съображения и за друго предложение de lege ferenda, а именно да се въведе съдебен контрол, специално при оглед на жилище, аналогично както е въведен такъв при претърсването на жилище.

При анализа на недопустимост на доказателствата в защита на професионални и лични отношения са аргументирани две предложения за допълнение на НПК. Първото е да се допълни чл.121 НПК, като се въведе забрана за разпит като свидетел и на преводача, който е превеждал на повереника и неговият доверител. Второто предложение е, подобно на Закона за вероизповеданията да се въведе забрана в НПК да бъдат разпитвани като свидетели свещенослужителите за обстоятелства, които са им станали известни по време на изповедта.

При изследването на въпроса за изключването на доказателствата, събрани извън сроковете за разследване са цитирани и анализирани съответни статистически данни. На тази база са приведени допълнителни и твърде съдържателни аргументи в полза на поддържаната теза в правната литература, че разпоредбата на чл.234, ал.7 НПК трябва да бъде редактирана по друг начин, защото действащата редакция на текста е вътрешно противоречива.

Новост за правната литература е специалният анализ на хипотезите на т.нар. „задължителна допустимост“. По повод задължителния разпит на единствения свидетел-очевидец по смисъла на чл.244, ал.1, т.3 НПК и направения критичен анализ е предложена нова редакция на същия текст – „при невъзможност единствен свидетел-очевидец да бъде разпитан, включително по делегация, чрез видеоконференция или телефонна конференция, когато неговият разпит е от изключително значение за разкриването на истината“

При оценката за достоверност на доказателствата специално място е отделено на значението на интуицията при тази оценка. В литературата са поддържани различни разбирания, включително и напълно противоположни. За първи път се поддържа становището, че доказването е мисловна дейност върху която обаче оказват известно влияние и субективни фактори, в това число и интуицията. Това влияние е по-голямо и по-съществено на досъдебната фаза в сравнение със съдебната.

Като ново знание трябва да се определи и направеният анализ на оценката за достатъчност на доказателствата. До момента такъв анализ и в такъв контекст не е правен в българската правна литература. Правилно се

приема, че оценката за достатъчност не е подчинена на законови превила и се прави по вътрешно убеждение. Органът преценява дали са налице достатъчно доказателства, които могат да го убедят в изискуемата от съответния стандарт степен, че твърдяното обстоятелство се е осъществило в действителността. Ценно от практическа гледна точка е изследването на хипотезите, които ограничават оценката за достатъчност на доказателствата по вътрешно убеждение. Направен е обобщен извод, че това ограничение е пропорционално на преследваната легитимна цел, тъй като гарантира достоверност на доказателствата и защитата на основни права на обвиняемия.

В глава трета се съдържа ново знание, защото за първи път в българската правна литература оценката на доказателствения материал по вътрешно убеждение е изследвана в контекста на различните стандарти на доказване, което понятие не само не е легално, то не е било и предмет на научно изследване. Затова е лесно обяснимо сравнително-правното проучване на практиката и законодателството на Англия и САЩ като държави с многогодишен опит при прилагането на различните стандарти на доказване в практическата процесуална дейност.

Убедително е илюстрирано разбирането, че НПК урежда различни стандарти на доказване, макар да използва други понятия и юридически формулировки като „достатъчно данни“, „достатъчно доказателства“, „основателно предположение“ и т.н. Предлага се на теоретично ниво понятието „стандарт на доказване“ да се изведе от по-широкото понятие „тежест на доказване“ по аналог на английското и американското право. При разглеждането на най-високия стандарт на доказване е съпоставена разпоредбата на чл.246, ал.1 НПК с чл.219, ал.1 НПК, за да се изследва как се съотнасят употребените понятия „достатъчно доказателства“ и „необходимите доказателства“. Чрез умелото използване на тълкувателните способи е направен извод, че прокурорът при внасянето на обвинителния акт в съда дължи най-високия стандарт на доказване. Направен е и друг важен за доктрината и практиката обобщен извод, че по-ниските нива от несъмненото доказване стандарти изискват да бъде направен в различна степен вероятностен извод относно релевантните фактически обстоятелства.

Накрая на тази глава е получил мотивиран отговор въпроса, защо съществуват различни стандарти на доказване – заради ценността на защитаваното благо – правата на обвиняемия и практическата невъзможност

всички процесуални решения да се вземат при несъмнена доказаност на фактите. Накрая са направени твърде ценни, макар и само на идейно ниво препоръки, адресирани към законодателя – именно законът да установи и обозначи различните стандарти, давайки им различни наименования, а не в едни и същи понятия да се влага различен смисъл; пак законът трябва да укаже как се степенуват стандартите по важност.

Последната глава на дисертационния труд е посветена на обективирането на вътрешното убеждение в мотивите на издаваните актове. В някои части на това изложение се съдържат изводи и обобщения, които могат да се оценят като практически препоръки при изготвянето на мотивите на първата, въззивната и касационната инстанция. Такъв е например изводът, че ако въззивният съд напълно възприема фактическите обстоятелства по делото, така както са установени от първата инстанция и намира, че те са достатъчно добре изложени в мотивите на присъдата, не е необходимо да ги повтаря в своето решение. Не така трябва да се реши въпросът с оценката на доказателствения материал. Такава оценка задължително трябва да се съдържа във въззивното решение, независимо дали е било проведено или не съдебно следствие. Приведените аргументи лесно убеждават във верността и целесъобразността на така поддържаното становище. Адресирано към практиката е и мотивираното предложение за разширително тълкуване на чл. 339, ал.2 НПК, като се приеме, че съдът трябва да изложи основания не само защо не приема доводите на страните, но и защо ги приема, предвид това, че съдът винаги трябва да изложи убедителни мотиви, обосноваващи неговото решение.

Приносни моменти се откриват при изследването на мотивите на касационното решение. Направен е детайлен критичен анализ на онази част от практиката на ВКС, когато по жалба за допуснати съществени процесуални решения, се проверява и дали са нарушени чл.13 НПК – принципа за обективната истина и чл.14 НПК – принципа за вътрешното убеждение. Следователно, ВКС се произнася или без да има основания за това, или приема, че чл.13 и чл.14 НПК уреждат принципи, които в същото време са и процесуални права. Така е изведен твърде важен и обобщен извод, че ВКС разширява касационните основания, практически добавяйки още две – необоснованост на съдебния акт и непълнота на доказателствения материал. Формулирането на касационни основания обаче е въпрос на законодателна целесъобразност. Затова е направена и конкретна препоръка към законодателния орган – ако се налага прилагането на нови касационни

основания, да се допълни НПК. Ако това не е целесъобразно и ВКС трябва да остане действително инстанция единствено по прилагането на правото, да се измени НПК по аналог на правилата на Италианския НПК. Според тези правила съдът проверява единствено формалната логика на долустоящия съд – дали логическият път, които е следвал този съд е правилен, базирайки се обаче само на мотивите на обжалвания съдебен акт.

За първи път в българската правна литература е направен така дълбок и детайлен анализ на значението на мотивирането на съдебните актове. Полезността на това изследване се изразява в обстоятелството, че този анализ е базиран на практиката на ЕСПЧ в контекста на справедлив процес. Изведено е и е подчертано значението на мотивите на акта за подсъдимия, за другите страни, за горестоящия съд и за обществото. От важно значение за практиката на съдилищата са и обобщените критерии при оценката на съдържанието на мотивите на съдебния акт като разбираеми и убедителни.

В този труд някои от изложените тези, становища, изводи и обобщения не са така безспорни, поради което ще сложат началото на бъдещи дискусии. Но това също само по себе си е ценност, защото ще допринесе за развитието на българското право и практика. В по-голямата си част обаче тезите на докторанта е трудно да бъдат оборени, тъй като те са умело и с вещина мотивирани със солидни научни аргументи.

Накрая следва да се направи ***обобщен извод***, че този дисертационен труд може да се определи като научен труд, който не повтаря или обобщава съществуващо знание, а съдържа ново знание от значение за науката, практиката и законодателството. В този смисъл той отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за неговото прилагане. Дисертационният труд е убедително доказателство, че докторантът притежава необходимите качества за провеждане на научни изследвания по фундаментали въпроси на наказателния процес и че със завидно умение и вещина, и на високо професионално ниво използва и прилага утвърдените методи за научни изследвания.

Предлагам, този труд да бъде публикуван, защото той ще обогати българската правна литература и подпомогне практическата дейност и бъдещите законодателни инициативи.

Авторефератът правилно отразява както съдържанието, така и структурата на рецензирания труд. В него ясно са определени използваните

методи при научното изследване, обектът, целта и задачите на същото. Приносните моменти са отразени акуратно.

Публикациите по дисертационния труд са шест на брой, което отговаря на изискванията за допускане до публична защита.

От приложената документация е видно, че са изпълнени ***минималните национални изисквания*** за науко-метричните показатели по чл. 2б, ал.2 и 3 от ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане за придобиване на научната степен „доктор на науките“.

Предвид изложеното, в

Заключение – давам положителна оценка на дисертационния труд – „Принципът на вътрешното убеждение в българския наказателен процес“ и предлагам на почитаемото научно жури да присъди научна степен „доктор на науките“ на Гергана Маринова Маринова, професионално направление „право“ (3.6.) по научна специалност „Наказателнопроцесуално право“

Рецензент:……

Април 2025г.

(Маргарита Чинова)